

Financování reformy financování vědy

Před měsícem byla vládou schválena reforma financování výzkumu a inovací. Současný systém financování založený na hodnocení místních vědců jinými (často opět místními) vědci totiž nedostatečně motivuje ke špičkovým výsledkům. Systém často financuje i vysloveně slabé projekty a těm nejlepším jde tak málo peněz. Na neutěšených výsledcích české vědy v mezinárodním srovnání je to dobře vidět. Pokud chceme zvednout kvalitu naší vědy, nestačí jen každoročně přidat další miliardy k těm současným dvaceti, ale je nutné i změnit způsob rozdělování peněz.

Reforma chce proto odměňovat vědce jednoduše podle počtu jejich výstupů s tím, že za kvalitnější „výrobky“ bude víc peněz podle předem daného „ceníku“. Např. za publikaci v prestižním světovém časopise půjde peněz víc než za práci, která vyjde v méně náročném vědeckém časopise. Předem známý obnos výzkumníci také obdrží za každý patent, prototyp apod. Reforma zapadá do celosvětového trendu, kdy i např. Velká Británie, proslulá kvalitou svých hodnocení vědců, plánuje přejít na více kvantitativně podložený systém.

Navrhovaný systém má ale i jeden zásadní problém. Při nastavování „ceníku“, podle kterého bude stát vědecké „výrobky“ platit, se snadno stane, že některé typy vědeckých publikací budou mít příliš vysokou „výkupní cenu“ vzhledem k námaze potřebné na „výrobu“ takové publikace. Finanční motivace pak může vést k „nadvýrobě“ nekvalitních publikací. Ještě horší je možná situace u inovací a aplikovaných výsledků. Vědci i jejich mateřské instituce budou po zavedení reformy čelit velkému pokušení a tlaku „vyrábět“ prototypy, software, apod., které sice splňují formální požadavky systému, které ale byly vyrobeny především z důvodů finančního ohodnocení a nejsou užitečné. Jednoduše řečeno: systém je nutné začít účinně hlídat a díry v něm rychle ucpat.

Z tohoto pohledu je důležité, jak se vlastně reforma připravuje a jak hlavní orgán dozoru nad dodavateli veřejně financovaných vědeckých služeb – Rada vlády pro výzkum a vývoj – funguje. Každý by asi čekal, že každoroční rozdělování desítek miliard korun na vědu vychází z důkladných analýz prováděných specializovaným nezávislým ústavem. V zahraničí to tak je a hodnocení vědy se věnuje i zvláštní vědecký obor - scientometrie. U nás máme podobné ústavy, které připravují podklady pro reformy v oblasti školství (např. Ústav pro informace ve vzdělávání nebo Výzkumný ústav odborného školství). Pro rozdělování 20 miliard na vědu ale Rada vlády žádné nezávislé analytické pracoviště nemá a hodnocení prováděná Ministerstvem školství samotným jsou proslulá svou nekompetentností. Je také alarmující, že reforma zřejmě nepočítá ani s personálním zabezpečením kontroly databáze nahlášených inovací.

Reformu má organizačně na starosti několik administrativou vytížených pracovníků Úřadu vlády a na podkladové analýzy, z kterých by reforma mohla vycházet, zdá se chybět prostředky. Přitom ale například v rámci tzv. Národního programu výzkumu u nás proudí již druhým rokem desítky milionů na granty podporující lidské zdroje či znalostní společnost. Například téměř pět milionů Ministerstvo školství zaplatí jedné místní univerzitě za „mediální zdůraznění potřeb vědy a perspektiv studia exaktních oborů“. Reformu celého systému financování vědy ale podobná finanční podpora nečeká.

Jako poradní orgány si Rada vlády samozřejmě zřizuje různé odborné komise. Ty jsou ale složeny výhradně z místních vědců a práce v komisích není finančně honorována tak, aby se jí členové komisí mohli naplno věnovat. Podobně si lze těžko představit, že by tyto poradní komise v budoucnu procházely tisíce nahlášených výsledků naší vědy a hledaly mezi nimi pseudo-výstupy.

Jen zlomek prostředků, které k nám na podporu lidských zdrojů a vědecké práce přitékají a ještě přitéčou z evropských fondů, by přitom umožnil nejen odborné technické doladění reformy, ale také objednávku skutečně kvalitního externího auditu našeho systému hodnocení vědy. Například ve Velké Británii si jednou za pět let nechávají externě vypracovat rozsáhlé studie hodnotící jejich systém hodnocení a odměňování univerzit. Podobně by šlo zajistit kontrolní dozor nad databází nahlášených aplikovaných výstupů. Prostředky na opravdu nezávislý audit místní vědy jsou, chybí ale politická síla.

Štěpán Jurajda, CERGE-EI, společné pracoviště Akademie věd a UK